

УДК 94(477.4)«18»

Смирнова Тетяна**ФІЛІП ПЛЯТЕР – ДУХОВНИЙ СПАДКОЄМЕЦЬ
ТА ПРОДОВЖУВАЧ СПРАВИ ТАДЕУША ЧАЦЬКОГО**

На основі аналізу діяльності Ф. Плятера здійснено спробу визначення його внеску в освітні процеси на Волині.

Ключові слова: візитатор, Кременецька гімназія, культурні традиції, громадський діяч, добровичник.

Smyrnova T. Philip Plater is Tadeusz Czacki's spiritual heir and successor

Based on the analysis of Ph. Plater's attempt to determine his contribution to the educational processes in Volyn.

Key words: auditor, Kremenec gymnasium, cultural traditions, publicman, philanthropist.

Смирнова Т. Филипп Плятер – духовный наследник и продолжатель дела Тадеуша Чацкого

На основе анализа деятельности Ф. Плятера осуществлено попытку определение его вклада в культурно-образовательные процессы на Волини.

Ключевые слова: ревизор, Кременецкая гимназия, культурные традиции, общественный деятель, благотворитель.

У наукових розвідках діяльність Ф. Плятера розглянуто епізодично. Це можна простежити у працях таких дослідників, зокрема вітчизняних: Ж. Даюк, О. Дедю, В. Єршова, С. Коляденко, О. Маркевич, В. Павлюка, І. Ярмошика, а також зарубіжних: Д. Бовуа, М. Ролле, М. Топольської. Тому досі в Україні немає комплексного дослідження порушеної проблеми.

Мета статті – розглянути діяльність Філіпа Плятера на Волині.

Діяльність графа Філіпа Антоновича Плятера (1784–1838) порівнювалася з досягненнями графа Тадеуша Чацького (1765–1813) [2]. Адже на знак удячності місцеві жителі помістили його портрет поряд з іншими видатними діячами в стінах Кременецької гімназії [6].

Євстахій Івановський про Плятера висловлювався так: той, «крім Чацького, нікого не любив, неприємним був для всіх. Його їдкі жарти ображали, а він у цьому находив задоволення, мав справжні обивательські почуття, шану до публічного добра й наук, горів у виконанні намірів Чацького. Ці почуття негативно впливали на його сприйняття, у розв'язанні публічних проблем загорався, говорив швидко, переконливо, ясно і з великою силою» [4].

Ф. Плятер бачив себе духовним спадкоємцем і продовжувачем справи Т. Чацького [1, с. 130]. Аналізуючи діяльність Філіпа Плятера, варто виокремити головні її напрями:

1. Плятер – член Волинської судово-едукативної комісії (з 1808 р.) [4]. Для управління поєзуїтськими капіталами після входу Польщі до складу Росії за пропозицією Чацького була організована Судова едукативна комісія, яку для Київської, Волинської і Подільської губерній він сам й очолював. Дорадчий голос у комісії мав, зокрема, і Філіп Плятер [5, с. 65; 13, с. 133].

2. Плятер – візитатор шкіл Волинської та Подільської губерній. Він після смерті Тадеуша Чацького (1813 р.) без вагань запропонував себе на посаду візитатора – на противагу кандидатурі князя Адама Ежі Чарторийського, князеві Дмитрові Четвертинському з Поділля [1, с. 244]. Так, у 1803 році Т. Чацький звертався до єпископа з питанням про розташування парафіяльних шкіл. Ф. Плятер, як його наступник, отримав відповідь про наявність 81 школи. Але він їх не відвідував, хоча мав інформацію про те, що стосовно частини з них були складені лише проекти відкриття [11]. Від цієї посади Плятер був звільнений Віленським університетом 1816 р. [6].

3. Плятер – керівник Кременецької гімназії (Волинського ліцею). На заміщення вакантної посади керівника Кременецького ліцею були висунені кандидатури Філіпа Плятера та випускника Кременецького ліцею Вацлава Жевуського (1785–1831). Але Адам Чарторийський, тодішній куратор Волинських навчальних закладів, затвердив на цю посаду Ф. Плятера [3]. Втім фактично гімназією керував префект Антоній Ярковський (1760–1828) – прихильник і охоронець традицій, закладених Т. Чацьким [5, с. 77]. Саме за часів Ф. Плятера Кременецька гімназія одержала статус ліцею (1819 р.).

Д. Бовуа дотримується того погляду, що Кременець Т. Чацьким і його наступником Ф. Плятером тлумачилася як твердиня

полоністики [8]. Хоча Плятер не акцентував ролі Кременецької гімназії як твердині польськості, але робив усе, щоб вона сприймалась як соціальна твердиня і стрижень шляхетської винятковості [1, с. 243].

4. Плятер – продовжувач культурних традицій. Після смерті Т. Чацького граф Філіп Плятер організував літературні зустрічі, так звані «п'ятничні зібрання», під час яких відвідувачі читали власні твори й обговорювали їх [12]. У період між 1813 та 1818 роками в стінах Кременецької гімназії з'являються Товариство доброчинності молоді Волинської гімназії, Товариство приятелів наук (ним особисто керував Ф. Плятер [5, с. 43]) та таємний Клуб письменників. Усі організації формувалися навколо графа Ф. Плятера, який прагнув продовжити традиції Т. Чацького, допомагав кременецькій молоді. Проте діяльність Товариства юнаків Волинської гімназії (створене 1809 р.), статут якого був затверджений власноручним підписом Чацького, після його смерті підупадає й остаточно занепадає в період візитаторства Плятера [7].

5. Плятер – очільник місцевого самоврядування. У 1818–1820 рр. [6] (за іншими даними, 1816–1820 рр. [4], 1818–1824 рр. [1, с. 243]) Ф. Плятер був віце-губернатором Волинської губернії. У першій половині XIX ст. віце-губернатор виступав як голова казенної палати, а також виконував обов'язки губернатора за його відсутності [6].

Плятер – один із магнатів Волинського регіону: володів 1 600 кріпосних чоловічої та жіночої статі в Ковельському та Володимирському повітах. Він мав чин колезького радника, що відповідав 6 класу «Табелів про ранги» [6]. Загалом, за кількома винятками, шляхтичі-землевласники не виявляли жодного бажання здобути чин, обійнявши високу посаду [1, с. 162]. Чацький свого часу був маршалком шляхти Луцького повіту [1, с. 107].

30 грудня 1820 р. вийшов імператорський указ про звільнення Плятера зі служби з тим, «чтобы и впредь никуда не определять, за малое его попечение в исполнении обязанностей, с должностью его сопряженных» [6].

6. Плятер – доброчинник. Завдяки коштам Філіпа Неруша графа Плятера 29 липня 1805 р. (у [14, с. 154] вказується 1811 рік) була відкрита при Кременецькій гімназії друкарня [10, с. 273–274]. З 1817 р. друкарню винаймав видавець Теофіл Глюксберг,

і відтоді вона почала занепадати [14, с.155]. Родина Плятерів, як і Ілінські, Сапегі та інші, долучилися до розквіту польського [читай: українського – Т. С.] шкільництва [14, с. 98]. Так, графиня Платерова з Ржевуських Теофіла пожертвувала 9 000 злотих на фундування Кременецької гімназії [9, табл.8, додаток В] та 15 000 злотих на користь шпиталю та хірургічного відділення при Волинському ліцеї [5, с. 65; 9, с. 123].

Отже, аналізуючи освітню, громадську та меценатську діяльність Філіпа Плятера, дійшли висновку, що він доклав чимало зусиль для підняття освітньої галузі в регіоні. Його постать як польського суспільно-громадського діяча заслуговує на окрему увагу та подальше комплексне дослідження.

Література:

1. Бовуа Даніель. Російська влада і польська шляхта в Україні. 1793–1830 рр. / Даніель Бовуа ; пер. з франц. Зої Борисюк. – Львів : Кальварія, 2007. – 296 с.

2. Даюк Жанна. Наступники Т. Чацького та підняття Кременецької гімназії до рівня ліцею / Жанна Даюк // Нова педагогічна думка. – 2004. – №. 4. – С. 27–29.

3. Дедю Оксана. Музична діяльність Вацлава Жевуського в контексті культурних традицій Кременеччини першої третини XIX століття / Оксана Дедю // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство». – 2009. – Вип. 1. – С. 60–65. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU/mist/2009_1/60-65.pdf.

4. Єршов Володимир. Герменевтична актуалізація конволютного принципу мемуаризації. «Спогади минулих літ» Євстахія Івановського / Володимир Єршов // Українська полоністика. – 2007. – Випуск 3–4. – С. 225–234. – Режим доступу: www.eprints.zu.edu.ua/3202/1/Jerschow_Wolodymyr.pdf.

5. Коляденко С.М. Кременецький ліцей у системі освіти Волині (XIX – 30-ті роки XX ст.) / С. М. Коляденко. – Житомир : ЖДПУ, 2002. – 131 с.

6. Маркевич Оксана. Віце-губернатор волинської губернії першої половини XIX століття: соціологічний портрет / Оксана Маркевич // Волинські історичні записки: збірник наукових праць. – 2011. – Т. 6. – С. 121–132. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Viz/2011_6/6_14.pdf.

7. Павлюк В. В. Реформаційна діяльність Тадеуша Чацького у галузі освіти на початку XIX ст. / В. В. Павлюк // Вісник Львівської

комерційної академії: Серія «Гуманітарні науки». – Львів, 2005. – С. 261–272.

8. Сейко Н.А. Добродійність у сфері гімназійної освіти Правобережної України у XIX – поч. XX ст. / Н. А. Сейко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. – 2004. – С. 15–20. – Режим доступу: www.eprints.zu.edu.ua/4588.

9. Сейко Н. А. Добродійність у сфері освіти в Україні (XIX – початок XX століття): Київський учбовий округ : монографія / Н. А. Сейко. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2006. – 447 с.

10. ЦДІАУ. Ф. 710. Оп. 2. Т.1. Од. зб. 28-б.

11. Шостак Інна. Роль римо-католицького духовенства в освітніх процесах Волинського регіону / Інна Шостак // Науковий блог НаУ «Острозька академія». – 13 березня 2012 р. – 18 с. – Режим доступу: http://eprints.ua.edu/1478/1/Shostak_120925.pdf.

12. Ярмошик І. І. Історико-етнографічні дослідження Волині та слов'янщини Зоріана Доленги-Ходаківського (1784–1825) / І. І. Ярмошик // Інтелігенція і влада. – 2010. – Вип. 19. – С. 232–242. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/iiv/2010_19/232-242.pdf.

13. Rolle M. Ateny Wołyńskie. Szkic z dziejów oświaty w Polsce / M. Rolle. – Lwow-Warszawa-Kraków, 1923. – 310 s.

14. Topolska Maria Barbara. Przemiany zachodnioeuropejskiego pogranicza kulturowego pomiędzy Bugiem a Dźwiną i Dnieprem (polsko-litewsko-białorusko-ukraińskie losy od XV do początku XX wieku) / Maria Barbara Topolska. – Zielona Góra: Oficyna wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2009. – 498 s.